

ارزیابی شاخص‌های اقتصادی محلات منطقه ۱۵ کلان‌شهر تهران

بتول حسین پور (دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی (توسعه و اقتصاد) گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران مرکز)

هوشنگ ظهیری* (استادیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی - دانشکده علوم انسانی، گرمسار، سمنان)

میثم موسایی (استاد تمام گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تهران)

DOR: [20.1001.1.23452/277.1400.11.38.9.6](https://doi.org/10.23452/277.1400.11.38.9.6)

چکیده

در حال حاضر، توزیع فضایی متعادل خدمات و شاخص‌های اقتصادی، یکی از مشکلات مدیریت شهری در پاسخگویی به شهروندان است. رشد و گسترش کالبدی کلان‌شهر تهران و توزیع نامناسب و ناهماهنگ امکانات و خدمات شهری، یکی از عوامل شکل‌گیری نابرابری در میان مناطق شهر تهران است؛ بنابراین هدف این مقاله، ارزیابی و تحلیل سطوح برخورداری محلات منطقه ۱۵ از لحاظ برخورداری از شاخص‌های اقتصادی و تعیین رتبه‌بندی محلات است. پژوهش حاضر از نظر هدف، در حیطه پژوهش‌های کاربردی و از نظر گردآوری اطلاعات، در حیطه پژوهش‌های پیمایشی قرار گرفته است. جامعه آماری را ساکنان محلات تشکیل داده‌اند که از بین ساکنان محلات، ۳۴۱ نفر به عنوان نمونه به روش غیراحتمالی هدفمند قضاوتی در جهت تکمیل پرسشنامه انتخاب شدند. در پژوهش حاضر به منظور جمع‌آوری داده‌ها، از پرسشنامه و مصاحبه نیمه‌ساختار یافته استفاده شد. برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیل شبکه ANP و برای رتبه‌بندی محلات از روش تاپسیس استفاده شده است. یافته‌ها حاکی از آن است که در بین شاخص‌های اقتصادی، توان پرداخت هزینه‌های زندگی با وزن ۰/۱۵۴ رتبه اول، میزان پس‌انداز ماهیانه با وزن ۰/۱۵۳ رتبه دوم و استطاعت تأمین مسکن با وزن ۰/۱۳۱ رتبه سوم را کسب کرده است. براساس روش تاپسیس، ابوذر ناحیه ۲ رتبه اول، افسریه جنوبی ناحیه ۵ رتبه دوم و مشیریه ناحیه ۴ رتبه سوم را کسب کرده است. براساس یافته‌ها، پیشنهاد می‌شود که شهرداری با حمایت و مشارکت نهادهای دولتی در جهت کاهش فاصله طبقاتی، توزیع برابر منابع، فراهم کردن مسکن مناسب و شرایط پایدار اقتصادی برای همه افراد، اقدامات و سرمایه‌گذاری برای زیرساخت حمل‌ونقل عمومی، برنامه‌ریزی منسجم در جهت استفاده از منابع، فرصت برابر به منظور دستیابی همه افراد به مشاغل را دربرگیرد.

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۷ آبان ۱۳۹۹

تاریخ پذیرش: ۶ اردیبهشت ۱۴۰۰

صفحات: ۲۱۴-۱۹۵

کلید واژه‌ها:

توسعه پایدار، پایداری محلات، پایداری اقتصادی، روش تحلیل شبکه.

* نویسنده مسئول: دکتر هوشنگ ظهیری

پست الکترونیک: H.zahiri@iau-garmsar.ac.ir

مقدمه

توسعه انسانی و اقتصادی، مسائل زیست‌محیطی، افزایش جمعیت و تغییرات ساختار سیاسی قرار گرفته‌است (loal A, 2005:78)

امروزه توسعه پایدار در همه ابعاد اجتماع مورد توجه است. همچنین با توجه به اهداف و ابعاد توسعه و ویژگی‌های جوامع مختلف (امکانات، محدودیت‌ها و...) برای رسیدن به توسعه پایدار به‌ویژه پایدار شهری راهکارهایی باید اتخاذ شود که از آن جمله می‌توان به توسعه در سطح محله و برنامه‌ریزی محله مبنا اشاره کرد. محله از ارکان اصلی کالبد شهری بوده و تعادل زندگی اجتماعی در شهرها بستگی به حفظ محله‌ها دارد. در قرن بیستم، آرمان محله مسکونی در بسیاری از نظریه‌های نوین، محور قرار گرفته و برای حل مشکلات گوناگون شهری، مانند: مدیریتی، روابط اجتماعی و انسانی، مسائل بهداشتی و رفاهی و ابعاد معنایی و هویتی، از این روش استقبال شده‌است. از سویی دیگر با مطرح شدن بحث‌های توسعه پایدار، مقیاس‌های متفاوتی برای عملی‌سازی آن در شهر مطرح شده‌است (مقیاس‌های بین‌المللی، ملی، منطقه‌ای-استانی، ناحیه‌ای، شهری، محله‌ای، واحدهای همسایگی، سایت و مقیاس معماری) که در این بین در دهه‌های اخیر، مقوله توسعه شهری پایدار به‌عنوان یک موضوع مهم علمی در همه جوامع مطرح بوده و بخش وسیعی از ادبیات توسعه شهری را به خود اختصاص داده‌است. با وجود آنکه تعاریف بسیاری از مفهوم توسعه پایدار در مقیاس‌های کلان ارائه شده، مفهوم آن در مقیاس محلی هنوز به قطعیت روشن نشده‌است؛ این در حالی است که محلات شهری حائز اهمیت بسیار بوده و نقاط قوت یا ضعف آن‌ها در ابعاد مختلف می‌تواند به کل شهر تسری پیدا کند و کارایی آن را تحت تأثیر قرار دهد (عزیزی، ۱۳۸۵: ۳۲).

یکی از ارکان بسیار مهم توسعه پایدار، توسعه پایدار شهری است؛ چراکه شهر سیستمی است در نهایت پیچیدگی که به‌واسطه شرایط اجتماعی، اقتصادی، محیطی، ارتباطات و فرایندها شکل یافته‌است و مناسب‌ترین مکانی است که مسائل و مشکلات اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی در آن‌ها پدید می‌آید. توسعه پایدار شهری، پدیده‌ای با ابعاد گسترده و پیچیده است که در رشد و تکوین شهرها تأثیرگذار بوده و عوامل اقتصادی-اجتماعی و زیست‌محیطی را مورد توجه قرار می‌دهد. از طرفی تجربیات نشان داده که در مجموع راه‌حل‌های توسعه شهری پایدار بدون توجه به سطوح خردتر، یعنی اجتماعات محلی، امکان‌پذیر نیست؛ به‌گونه‌ای که شکل‌گیری هویت، اقتصاد، ایمنی، توسعه فضایی و کالبدی و تحکیم روابط اجتماعی در سطح شهرها با پایداری محله‌های شهری ارتباط می‌یابد؛ از این رو در جهت دستیابی به شهرهای پایدار، قبل از هر چیز محلات پایدار لازم است و برای دستیابی به توسعه محله‌ای پایدار، باید به‌طور متعادل از سرمایه‌های فیزیکی، طبیعی، انسانی و اجتماعی در مقیاس ملموس و قابل‌دستیابی محله، بهره‌برد (خاکپور و همکاران، ۱۳۸۸:۶۵)

ارزیابی شاخص‌های اقتصادی محلات، به‌ویژه محلات کلان‌شهر تهران، از آنجایی که جمعیت زیادی را به خود اختصاص داده‌است، اهمیت خاصی دارد و انجام این پژوهش به این دلیل دارای ضرورت است که با برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری مناسب مدیران شهری براساس شناسایی شاخص‌های مناسب اقتصادی می‌تواند به پایداری محلات منطقه ۱۵ کمک بسزایی کند.

پیدایش مفهوم توسعه پایدار در پاسخ به رشد منطقی را باید آگاهی توسعه‌ای نسبت به مسائل جهانی محیط زیست و توسعه دانست که تحت تأثیر فرایندهای

محلی و شرایط درآمدی و پس‌انداز اقتصاد خانوارها به‌عنوان مؤلفه‌های فردی به حساب می‌آید. معیارهای اصلی زیرساخت اقتصادی، فعالیت اقتصادی، امکانات اقتصادی و زیرمعیارهای اقتصاد فردی، اقتصاد بنگاه‌های محله و ارزش اقتصادی بنگاه را در نظر گرفته‌است.

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

پاور، معتقد است که محلات پایدار متنوع بوده، شرایط و ویژگی‌های محلی را به تصویر می‌کشند، از پتانسیل‌های بالقوه محلی در رسیدن به اهداف کیفی خود بهره می‌گیرند و نیز ساختار محیطی جامعه، ویژگی‌ها و روحیات ساکنان و بوم و اقلیم را به تصویر می‌کشد. این محلات از مشارکت عمومی در رسیدن به اهداف مشترک برخوردارند. برخورداری از اقتصادی شکوفا و پیش‌رونده و البته متناسب، محیطی سالم با برخورداری افراد از سلامت عمومی و آسایش روانی، سرزندگی و پویایی و مطبوعیت در محیط همسایگی، برخورداری از مدیریت کارآمد و مشارکت داوطلبانه و مؤثر افراد است (Power, 2004:342).

به عقیده راکو، یک مکان پایدار جایی است که در آن تعادلی بین کار، مسکن و خدمات اجتماعی به‌صورت متقابل برای گروه‌های مختلف اجتماعی-اقتصادی وجود دارد. وی بر این باور است که با یک اختلاط مناسب گروه‌های اجتماعی مختلف، فرصت‌های شغلی و دسترسی به محیط مصنوع، محلات پایدار نقش به‌شدت فزاینده و مهمی در برون‌رفت از محرومیت‌های اجتماعی ایجادشده در زمان‌های مشابه و شکل‌های گوناگون در مکان‌های در رقابت با یکدیگر ایفا می‌کنند. وی محلات را به دو دسته پایدار و غیرپایدار تقسیم می‌کند (Raco, 2007:134).

مفهوم توسعه پایدار در عین سادگی ظاهری آن، پیچیدگی فوق‌العاده‌ای دارد که باعث شده تعریف‌ها و

بنابراین با توجه به مواردی که ذکر شد، می‌توان نتیجه گرفت که نظام اقتصادی پایداری باید قادر باشد که از ایجاد عدم تعادل در بین بخش‌های مختلف اقتصادی جلوگیری کند تا به تولیدات کشاورزی و صنعتی آسیب وارد نشود. توجه ویژه به منابع درون کشوری و استفاده بهینه از آن‌ها در جهت افزایش تولید داخلی و کاهش وابستگی اقتصادی است. کاهش فاصله طبقاتی، توزیع برابر منابع، فراهم کردن مسکن مناسب و شرایط پایدار اقتصادی برای همه افراد، اقدامات و سرمایه‌گذاری برای زیرساخت حمل‌ونقل عمومی، برنامه‌ریزی منسجم در جهت استفاده از منابع، فرصت برابر به‌منظور دستیابی همه افراد به مشاغل را در بر می‌گیرد.

براساس توسعه پایدار، سطح‌بندی توسعه، روشی برای سنجش توسعه محلات است که اختلاف مکانی، فضایی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی محلات را نشان می‌دهد و وضعیت آن‌ها را نسبت به یکدیگر از نظر سطح توسعه مشخص می‌کند. منطقه ۱۵ از لحاظ جمعیتی چهارمین منطقه در بین مناطق ۲۲گانه شهر تهران است و اکثر مشخصه‌های کوچک‌مقیاس کلان‌شهر تهران را (از لحاظ بافت فرسوده، حریم، تنوع جمعیتی-قومیتی، تعداد محلات بالا و محل شاهراه‌های ارتباطی اصلی) دارد. با توجه به موقعیت منطقه ۱۵، انگیزه‌ای برای پژوهشگر به‌وجود آمد که محلات این منطقه را از لحاظ پایداری اقتصادی ارزیابی کند. با مشخص شدن نتایج، محلات نیازمند و کمتر توسعه‌یافته تعیین و از نابرابری جلوگیری می‌شود.

پژوهشگر برای ارزیابی شاخص‌های پایداری اقتصادی براساس مدل پایداری اقتصادی که استطاعت تأمین مسکن، شرایط واحدهای تجاری و مسکونی و دردسترس بودن سرویس‌های پایه شهری مورد تأکید قرار گرفته‌است. از سویی پایداری و خودکفایی اقتصاد

مشخصی را نمایش نمی دهد؛ درحالی که توسعه اقتصادی، تحولی کمی و کیفی با محدوده ای گسترده و وسیع، زمان بر و برگشت پذیر است. یک تغییر در اقتصاد داخلی یا بین المللی ممکن است باعث رشد تولید ناخالص شود؛ اما توسعه مستلزم تغییر بینش و رفتار افراد است که به زمان نیاز دارد. از سویی رشد اقتصادی نسبت به رفاه مردمی ارزش مشخصی قائل نیست. درحالی که توسعه اقتصادی دستیابی مسائلی مثل رفاه، کیفیت های محیطی هزینه های اجتماعی مدنظر قرار دارد؛ بنابراین رشد اقتصادی وسیله و توسعه اقتصادی، هدف به حساب می آید. پس می توان توسعه اقتصادی را رشد اقتصادی توأم با تحولات و تغییرات مثبت فنی و ارزشی دانست که افزایش درآمد سرانه یک کشور، تنها یکی از نموده های آن است. در این نگاه، دستیابی به زندگی بهتر به واسطه ترکیب فرایندهای اجتماعی، نهادی، امکاناتی و اقتصادی، مدنظر قرار داد (موسایی، ۱۳۸۸: ۱۱۰)

پایداری اقتصادی نیز به نوبه خود مستلزم وجود پایداری اجتماعی است؛ چراکه رفاه فردی از رفاه جامعه جدا نبوده و وجود انسجام اجتماعی، همدلی و بردباری منجر به ایجاد فضایی می شود که افراد احساس مسئولیت بیشتری کرده و باور می کنند که توزیع عادلانه تر منابع در بقای بلندمدت جامعه نقشی اساسی دارد. اسپنگنبرگ پایداری اقتصادی را ایجاد و حفظ درآمدی دائمی و باثبات برای افراد جامعه بدون کاهش و زوال سرمایه ها و ذخایر می داند. وی معتقد است که اقتصاد زمانی پایدار است که به پایداری سیستم های طبیعی، اجتماعی و انسانی آسیب وارد نکند (بولینگ و ویندسون، ۲۰۰۱: ۷۸)

پایداری اقتصادی به معنای تقویت نظام اقتصادی و دستیابی به امنیت اقتصادی از نظر دستیابی به معیشت پایدار در امور مستمر و باثبات، اشتغال سودمند و منابع مالی قابل اتکا و درنهایت، فناوری

تفسیرهای گاه بسیار دور از ذهنی برای آن ارائه شود. ابهام مفهومی و چندوجهی بودن توسعه پایدار و نیز علایق گوناگون مفسران این مفهوم که مربوط به بین رشته ای بودن آن است، باعث تنوع در تعاریف شده است، به گونه ای که تا اوایل دهه ۱۹۹۰ بیش از ۷۰ تعریف از توسعه پایدار ارائه شده بود (Holmberg and Sandbrook, 1992:25)

توسعه اقتصادی را می بایست ناشی از رشد اقتصادی توأم با تحولات و تغییرات مثبت فنی و ارزشی دانست که افزایش درآمد سرانه یک کشور، تنها یکی از نموده های آن است. در این نگاه، دستیابی به زندگی بهتر به واسطه ترکیب فرایندهای اجتماعی، نهادی، امکاناتی و اقتصادی مدنظر قرار داد (موسایی، ۱۳۸۸: ۱۰۱).

توسعه اقتصادی فرایندی است که با بهبود در مبانی علمی تصمیم سازی و تصمیم گیری یک جامعه، تولید حداقل، در بخش های شتاب دهنده یا پیشتاز، از حالت مبتدی به شیوه مدرن و پایدار تبدیل می شود. منظور از بخش های پیشتاز، انواعی از تولیدات با فناوری برتر نرم افزاری اولویت دار است که در صورت تمرکز منابع مادی و انسانی، امکان خلق مزیت در آن ها وجود دارد. تولید فکر و نوآوری، توسعه اختراعات، سرمایه گذاری در تکنولوژی نانو و... از مصادیق بخش های پیشرو است. خودروی ملی بومی صادراتی و پتروشیمی ها می توانند در بخش سخت افزاری ایران به عنوان تولیدات پیشتاز هدف گذاری شوند (توسلی، ۱۳۷۴: ۸۸).

چنری می گوید: «توسعه اقتصادی به مثابه مجموعه تغییرات مرتبط با هم در ساختار اقتصادی است که برای رشد مداوم لازم است؛ اگرچه رشد اقتصادی به معنای افزایش درآمد سرانه به قیمت ثابت است و درآمد سرانه زمانی افزایش می یابد که مجموع ارزش افزوده، همه کالاها و خدمات تولیدی در کشور افزایش پیدا کند» (محمدزاده، ۱۳۹۸: ۷۰)

رشد اقتصادی، تحولی کمی دارای محدودیت برگشت پذیر و معکوس شونده است که اهداف یا مقاصد

جمعیتی و مالی، امکان هدایت جریان‌های اقتصادی منطقه جنوب کشور را کسب کرده و این مهم به ارتقا و تحول ساختاری شهر کمک می‌کند تا پویایی‌های لازم در جهت توسعه پایدار شهری شیراز را فراهم کند. سرایی و همکاران (۱۳۸۹) تحقیقی با ارزیابی و تعیین سطوح پایداری محلات ۱۶ گانه شهر بابلسر به لحاظ برخورداری از شاخص‌های توسعه انجام دادند. برای ارزیابی سطوح پایداری محلات، تحلیل نابرابری‌ها و پیش‌بینی اولویت توسعه، از مدل‌های کمی و نرم‌افزارهای آماری، مانند: شاخص توسعه‌یافتگی موریس، امتیاز استاندارد شده، ضریب تغییرات، تحلیل عاملی و رگرسیون چندگانه با انتخاب ۳۰ متغیر در قالب شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی، زیربنایی، زیستی و کالبدی استفاده شده است. نتایج حاصل از بررسی سطوح پایداری توسعه در محلات شهر بابلسر، به لحاظ شاخص‌های تلفیقی نشان می‌دهد که ضریب پایداری بین محلات این شهر متفاوت بوده؛ به طوری که از مجموع ۱۶ محله، یک محله در گروه پایدار ایده‌آل، ۲ محله در گروه پایدار قوی، ۷ محله نیمه پایدار، ۴ محله پایدار ضعیف و ۲ محله در گروه ناپایدار قرار دارند. همچنین یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که بین محلات مختلف این شهر به لحاظ برخورداری از شاخص‌های توسعه، نابرابری و اختلاف فاحشی وجود دارد که این نابرابری‌ها در زمینه شاخص‌های عامل زیست-اجتماعی (با مقدار ۰/۹۸) بسیار چشمگیر و در شاخص‌های عامل زیربنایی (۰/۳۲) کمتر بوده است. در جمع‌بندی می‌توان گفت که مسئولان شهری باید سیاست‌گذاری‌های خویش را متوجه محلات کمتر توسعه یافته، کنند تا شکاف موجود را برای رسیدن به برابری اجتماعی پر کنند و سطح کیفیت زندگی را ارتقا دهند. عطوفی و جاویدان (۱۳۹۵) در تحقیقی با موضوع اهمیت و جایگاه امنیت اقتصادی در توسعه پایدار

مقتضی و همساز با محیط با بهره‌برداری از منابع انسانی است (کمیتة برنامه‌ریزی صنایع تبدیلی و تکمیلی و توسعه روستایی، ۱۳۸۲: ۱۰). پایداری اقتصادی را می‌توان به این صورت تعریف کرد که انتخاب آن گزینه‌ای که براساس بهترین دانش اقتصادی موجود باعث رشد اقتصادی وسیع و پایه‌ای و توسعه بلندمدت می‌شود. رشد اقتصادی به‌تنهایی مناسب نیست، اما به‌عنوان وسیله‌ای برای پیشرفت زندگی انسانی ارزشمند است؛ براین اساس، پایداری اقتصادی را بایستی در متن سیاست‌های مقدم دیگر مثل پایداری سیاسی و اجتماعی، مناسبت‌های فرهنگی و مدیریت صحیح منابع طبیعی جست‌وجو کرد. بر این نکته نیز بایستی تأکید کرد که پایداری اقتصادی به‌طور اعم و تعدیل ساختاری به‌طور خاص، چالش‌های جهانی هستند که بیشتر کشورهای جهان با آن مواجه‌اند (بریم‌نژاد و صدراالاشراقی، ۱۳۸۴: ۱۰). زیست‌پذیر پایدار اقتصادی: فضای زیست‌پذیر پایدار اقتصادی باید زمینه افزایش درآمد برای کسبه و ساکنان را فراهم کند و موجب گردشگری اقتصادی و تغییر مشاغل ناسازگار شود؛ بنابراین در فضای باکیفیت زیست‌پذیر پایدار اقتصادی، باید زمینه رونق اقتصادی با نگاه به گردشگری اقتصادی به‌وجود آید (ظهیری و جمعه‌پور، ۱۳۹۴: ۲۱۹).

پیشینه مطالعه

شیخ‌الاسلامی و همکاران (۱۳۸۸) تحقیقی با موضوع ارزیابی توسعه پایدار شهری کلان‌شهر شیراز انجام دادند. در این مطالعه پس از ارزیابی وضع موجود شهر شیراز و نظام و روند توزیع فعالیت‌ها و خدمات و چگونگی بهره‌برداری از منابع و تحلیل سیاست‌ها و برنامه‌های اجرایی، ملاحظه می‌شود که روند توسعه کلان‌شهر شیراز مطلوب نبوده و با مسائل متعددی مواجه است. شهر شیراز با دارا بودن پتانسیل‌های

تحقیق، ارزیابی سرمایه اجتماعی گروه تحقیق با توسعه پایدار اقتصادی محله‌ای است و هدف فرعی، بررسی توانایی روش‌های سنجش مستقیم و غیرمستقیم سرمایه اجتماعی با توجه به داده‌های آماری است. داده‌های آماری نشان داد که دو روش متفاوت ارزیابی سرمایه اجتماعی توانایی سنجش این مفهوم را دارند و نتایج تأیید کرد که میان سرمایه اجتماعی و توسعه پایدار اقتصادی، رابطه مثبت و معناداری برقرار است؛ بنابراین سرمایه اجتماعی بالا وسیله‌ای برای افزایش پایداری اقتصاد محله‌ای بوده و انگیزه‌های اقتصادی گروه تحقیق عامل مؤثری برای چگونگی این تبدیل است. بزی و حسین‌نژاد (۱۳۹۶) پژوهشی با عنوان سنجش پایدار اقتصادی و اجتماعی محلات شهری گرگان انجام دادند و به این نتیجه دست یافتند که از بین ۱۰ محله شهر گرگان، محلات ۵ و ۷ از نظر رتبه پایداری اجتماعی کاملاً ناپایدار هستند و بقیه محلات نیز در سطح نسبتاً ناپایداری هستند و از نظر پایداری اقتصادی، محله ۵ بالاترین رتبه را دارد و بقیه محلات در زمره نسبتاً ناپایدار هستند.

برزگر و همکاران (۱۳۹۷) تحقیقی با موضوع تبیین پایداری اجتماعی-اقتصادی در شهرهای کوچک، با رویکرد توسعه پایدار (نمونه: شهرهای کوچک شمال ایران) انجام داد. با توجه به فقدان مطالعه مناسب از میزان پایداری در شهرهای کوچک منطقه شمال کشور، این پژوهش با طرح این مسئله شکل گرفته که میزان پایداری اجتماعی-اقتصادی این شهرها در منطقه شمال تا چه سطحی است؟ برای ارزیابی میزان پایداری، از روش مدل بارومتر پایداری و رادار پایداری استفاده شد. جامعه آماری این تحقیق شامل شهرهای کوچک استان‌های گیلان، مازندران و گلستان می‌شود که جمعیتی بین ۱۰ تا ۵۰ هزار نفر دارند؛ از این رو خانوارهای شهری به روش «تصادفی سیستماتیک» و ۱۲ شهر به روش «تصادفی خوشه‌ای» انتخاب شده‌اند.

اقتصادی، به این نتیجه رسیدند که بی‌شک یکی از اساسی‌ترین ملزومات ایجاد توسعه پایدار اقتصادی است. یک نکته اصولی در خصوص امنیت اقتصادی، ایجاد باور وجود امنیت اقتصادی در میان همه لایه‌های اقتصادی و اجتماعی کشور است. وجود چنین باوری اثرات بسیار درخشانی در روند روبه‌رشد کشور خواهد داشت؛ اما برای برقراری امنیت اقتصادی، لازم است قوانین روشن و شفاف در این زمینه وجود داشته باشد. پس از آن وجود یک تشکیلات اجرایی، ضروری به نظر می‌رسد که عهده‌دار اجرای این قوانین و مقررات شود که در این حوزه نیز دستگاه قضایی و نیروهای امنیتی (اعم از نیروی انتظامی و وزارت اطلاعات و...) حضور دارند. آنچه باقی می‌ماند، ایجاد یک خواست و حرکت ملی برای برقراری امنیت اقتصادی در سراسر کشور است. پایش مستمر حرکت اقتصادی کشور در همه حوزه‌ها و زمینه‌ها، تدوین، تنظیم و تصویب قوانین، مقررات و آیین‌نامه‌های مفید، مؤثر و به‌روز، متناسب با فعالیت‌های اقتصادی امروزی در جهت برقراری امنیت در حوزه اقتصاد، حمایت دولت و دولت‌مردان از نیروهای امنیتی، ارائه آموزش‌های مفید و هدفمند در جهت توجیه هرچه بهتر این نیروها، چالاک‌ی بیشتر دستگاه قضایی در رسیدگی دقیق و عادلانه به پرونده‌های مفاسد اقتصادی، از جمله اقداماتی است که می‌تواند فضای اقتصاد کشور را مملو از عطر امنیت ساخته و حرکت مستمر و روبه‌رشد آن را تسریع بخشد. شفیعا (۱۳۹۵) تحقیقی با موضوع بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و توسعه پایدار اقتصاد محله انجام داد. این مقاله با هدف ارزیابی اثرگذاری سرمایه اجتماعی بر توسعه پایدار اقتصادی در گروه فعالان اقتصادی محله غیررسمی شمیران نو، واقع در منطقه ۴ شهرداری تهران، طراحی شده است. روش تحقیق از نوع توصیفی-پیمایشی-تحلیلی است و برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه استفاده شده است. هدف اصلی

قوانین و مقررات زائد، عدم دسترسی به دانش و اطلاعات و عدم دسترسی به منابع مالی را از جمله مهم‌ترین موانع توسعه صنایع کوچک و متوسط هند می‌داند و اظهار می‌دارد که رفع بسیاری از این موانع و محدودیت‌ها خارج از کنترل بنگاه‌ها بوده و باید با خط‌مشی‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های مناسب دولت‌ها از میان برداشته شوند.

دورن، آرتین و گوگان (۲۰۱۵) تحقیقی با موضوع اهداف توسعه پایدار راه‌های رسیدن به رفاه انجام دادند. توسعه پایدار به واسطه رشد اقتصادی هم‌راستا با نیازهای کلی توسعه انسانی و توازن اکولوژیک پشتیبانی می‌شود. چندین نتیجه‌گیری مرتبط در خصوص توسعه پایدار وجود دارند که عبارت‌اند از: توسعه پایدار یک هدف جهانی است؛ تحلیل توسعه پایدار بر یک رویکرد سیستمیک برای سیستم ۳ مسیره اقتصادی-اجتماعی اکولوژیک دلالت دارد؛ توسعه پایدار بر تغییر عمیق قوه ذهنی سیستم اجتماعی دلالت دارد. در نتیجه، قبول ایده‌های توسعه پایدار مستلزم تصدیق آن است که همه مدل‌های پیشین رشد اقتصادی دارای محدودیت‌ها و نقایصی هستند. به‌عنوان یک پاسخ برای نتیجه‌گیری‌های فوق، می‌توان ۲ مقوله اهداف اقتصادی را به توسعه پایدار الحاق کرد؛ این اهداف عبارت‌اند از: اهداف اجتماعی (رفاه و تساوی حقوق) و اهداف اقتصادی (منابع و تنوع زیستی).

چوگوویل (۲۰۱۶) در مقاله خود با عنوان توسعه محله‌های پایدار، ضمن بیان تئوری‌هایی درباره محله و تعریف آن، به پایداری محله‌های شهر ریاض عربستان می‌پردازد. وی به رشد شهرنشینی این شهر، کمبود تسهیلات عمومی همچون مدارس و فضاهای سبز در محله‌ها و عدم انطباق با نقشه اصلی که برای شهر درست کرده‌اند، می‌پردازد. همچنین وی معیارهای یک محله پایدار را در پایداری اقتصادی،

نتایج حاصل بیانگر اختلاف و فاصله زیاد شاخص‌های پایداری اجتماعی-اقتصادی شهرهای کوچک شمال کشور با سطح استاندارد آن است که بیشترین ناپایداری مربوط به مؤلفه‌های ثبات اقتصادی و کیفیت زندگی به ترتیب با ارزش ۰/۳۸۳ و ۰/۳۸۲ است؛ از این رو در امر سیاست‌گذاری برای پایداری ابعاد اجتماعی-اقتصادی، توجه به عواملی ضروری است که سبب افزایش کیفیت زندگی و رفاه اقتصادی در این شهرها می‌شود.

خورشیدی و کریمپور (۱۳۹۷) پژوهشی با عنوان تعامل بین سبک زندگی و توسعه پایدار (اقتصادی و اجتماعی) انجام داده و یافته‌ها نشان داد که میزان پایداری اجتماعی خانواده‌های روستایی، پایین‌تر از حد متوسط است و پایداری اقتصادی توسعه خانواده‌های روستایی بالاتر از حد متوسط بوده است. در رابطه با پایداری سبک زندگی نیز، میزان پایداری سبک زندگی خانواده‌های روستایی در سطح پایین‌تر از حد متوسط بوده که این پایداری در بُعد اقتصادی سبک زندگی نسبت به سایر ابعاد ۷گانه بیشتر بوده است؛ به عبارتی دیگر، توجه خانواده‌ها در سبک زندگی بیشتر بر روی مسائل اقتصادی بوده است. این نتایج مبنی بر میزان پایداری خانواده‌های روستایی در دو حوزه اقتصادی و اجتماعی از یک سو و سبک زندگی از سوی دیگر، دلالت بر این دارد که با افزایش پایداری در سبک زندگی خانواده‌ها، بر میزان پایداری توسعه آن‌ها افزوده می‌شود.

صادقی و زنجری (۱۳۹۶) در پژوهش الگوی فضایی نابرابری توسعه در مناطق ۲۲گانه تهران، به این نتیجه رسید که به دلیل فضاهای نابرابری شهری بین مناطق، مناطق کمتر توسعه یافته در جنوب و جنوب شرقی و مناطق برخوردار شمال شهر تهران هستند.

داس و پرامانیک (۲۰۰۷) به عواملی همچون فقدان مهارت‌های مدیریتی، کارآفرینی و بازاریابی، وجود

مدل تحلیل شبکه ANP استفاده شد. در این پژوهش همچنین هدف رتبه‌بندی ۲۰ محله (شوش، مظاهری، مینابی، ولیعصر، طیب، مطهری، اتابک، ابوذر، هاشم‌آباد، کیانشهر شمالی، کیانشهر جنوبی، بروجردی، مشیریه، رضویه، افسریه شمالی، افسریه جنوبی، مسعودیه، والفجر، مسگرآباد و خاورشهر) از نظر شاخص‌های اقتصادی بود که به‌منظور رتبه‌بندی محلات از تکنیک تاپسیس استفاده شد.

روش تحلیل شبکه: ساعتی در سال ۱۹۸۰، روش گسترش‌یافته‌ای با عنوان فرایند تحلیل شبکه‌ای (ANP) را ارائه کرد. در واقع او ANP را به‌عنوان تعمیمی از AHP ارائه کرد. در دنیای واقعی، نمی‌توان بسیاری از مسائل تصمیم‌گیری چندمعیاره را به‌دلیل وابستگی‌های درونی و بیرونی و روابط و تعاملات میان عناصر خوشه‌ها در سطوح تصمیم‌گیری، به‌صورت ساختار سلسله‌مراتبی (روش AHP) در نظر گرفت؛ بنابراین ANP با چارچوب جامع و فراگیر می‌تواند همه تعاملات و روابط میان سطوح تصمیم‌گیری را که تشکیل یک ساختار شبکه‌ای می‌دهد، در نظر بگیرد. در سال‌های اخیر، روش ANP به‌صورت مشروح و مبسوط در بحث تصمیم‌گیری‌های چندمنظوره و برای حل مسائل پیچیده تصمیم‌گیری مطرح شده‌است. رویکرد بازخوردی ANP، ساختار سلسله‌مراتبی را با ساختار شبکه‌ای جایگزین کرده‌است؛ چراکه ساختار سلسله‌مراتبی، با روابط خطی بالا به پایین نمی‌تواند درباره سیستم‌های پیچیده مناسب باشد. در روش ANP، جای گزینه‌ها و معیارها می‌تواند عوض شود؛ یعنی گزینه‌ها نیز می‌توانند به‌عنوان معیارها مطرح شوند.

تفاوت ساختاری ANP (شبکه غیرخطی) و AHP (شبکه خطی) به شرح شکل زیر است:

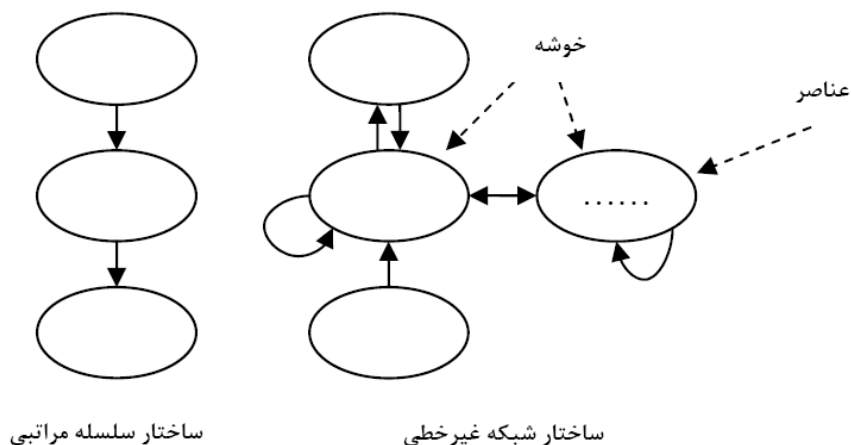
اجتماعی، فناوری و محیط‌زیست می‌داند. بهترین نمونه از اقدامات انجام‌شده در خصوص توسعه پایدار شهری، طرح جامع توسعه پایدار شهری کوریتابای برزیل است. این طرح با پنج فاکتور رشد فیزیکی شهر، کاهش تراکم در مرکز شهر، تحکیم توسعه فعالیت‌های اقتصادی و زیرساخت‌های پایه‌ای از برنامه‌ها و خدمات عمومی از دهه ۱۹۷۰ به اجرا در آمده‌است.

روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر بر حسب هدف در حیطه پژوهش‌های کاربردی جای می‌گیرد. روش نمونه‌گیری این پژوهش از نوع غیراحتمالی است. در نمونه‌گیری غیراحتمالی، به‌جای تکیه بر عامل شانس، نمونه به‌مدد قضاوت انسانی انتخاب می‌شود. نمونه‌ها به‌صورت هدفمند انتخاب شدند. از آنجایی که تعداد افراد و کارشناسانی که باید در نمونه مدنظر در جهت تکمیل پرسشنامه براساس عوامل مختلف (از جمله تخصصی بودن سؤالات، طولانی‌تربودن روند پرسشنامه و...) محدود بوده و با توجه به شناخت پژوهشگر از افرادی که در این دسته‌ها قرار می‌گیرند، مشخص و از پیش تعیین شده‌اند. ۹۰ درصد جامعه آماری ساکن محلات هستند. براساس معیارهای در نظر گرفته‌شده، ۳۴۱ نفر خبره به‌عنوان پاسخ‌دهنده به پرسشنامه‌ها انتخاب شدند. در جهت انتخاب شاخص‌ها از نظر جامعه‌شناسان و میانی نظری استفاده شده‌است.

این پژوهش در خصوص ارزیابی شاخص‌های توسعه محلات از منظر پایداری اقتصادی است و نتیجه کار به‌منظور ارائه به مدیریت شهری، در جهت توسعه محلات بسیار مناسب است. در این پژوهش با فرض یکسان‌نبودن وزن شاخص‌های پایداری اجتماعی و با هدف شناخت و ارزیابی پایداری اقتصادی، از روش

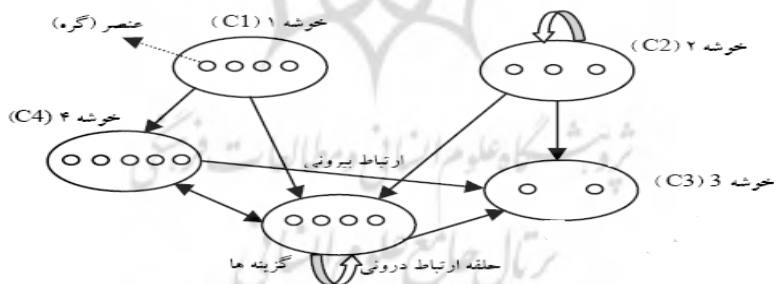
تفاوت ساختار سلسله مراتبی (خطی) با ساختار شبکه (غیرخطی)

شکل ۱. تفاوت ساختاری ANP و AHP

(منبع: نویسندگان، ۱۳۹۹)

را نشان می‌دهند. جهت کمان‌ها وابستگی را مشخص می‌کند و حلقه‌ها نیز وابستگی درونی عناصر هر خوشه را نشان می‌دهند (اسفندیار، ۱۳۹۰: ۹۸).

شکل ۲، ساختار یک شبکه ANP را نشان می‌دهد. خوشه‌ها معرف سطوح تصمیم‌گیری‌اند و خطوط مستقیم یا کمان‌ها تعاملات میان سطوح تصمیم‌گیری

شکل ۲. ساختار شبکه‌ای ANP

(منبع: نویسندگان، ۱۳۹۹)

توفان مغزی یا به دیگر روش‌ها تعیین شود؛ زیرا در فضای تصمیم‌گیری اهمیت نسبی هر تصمیم‌گیر با توجه به تخصص و تجربه نمی‌تواند برابر باشد، زیرا ممکن است در یک مسئله تصمیم‌گیری، برخی از

از ANP چهار گام اصلی به وجود می‌آید:
گام نخست: پایه‌ریزی مدل و ساخت شبکه
مسئله باید به شکل روشن بیان شده و مانند یک شبکه به یک سیستم عقلایی مجزا شود. این ساختار شبکه‌ای می‌تواند توسط تصمیم‌گیرنده‌ها در جلسات

هستند) به شاخص ها عدد بدهند. وقتی همه خبرگان به این معیارها نظر دادند، سپس میانگین هندسی می گیریم؛ به این روش که ضرب همه اعداد به توان $n, n/1$ تعداد خبرگان است، وقتی میانگین هر شاخص را به دست آوردیم، وارد نرم افزار می کنیم و وزن معیار به دست می آید. هر چه قدر وزن معیار بیشتر باشد، آن شاخص مهم تر است.

نرخ ناسازگاری: همان پایایی است که باید زیر $0/1$ باشد و نشان می دهد مقایسات زوجی درست انجام شده است.

گام سوم: تشکیل سوپرماتریس

در تکنیک ANP برای نشان دادن تعاملات و وابستگی های بین سطوح تصمیم گیری و تعیین اهمیت نسبی معیارها و اولویت بندی آلترناتیوهای مسئله، از سوپرماتریس استفاده می شود. برای پر کردن ماتریس های مختلف موجود در سوپرماتریس، بُردارهای اولویت مربوط به هر ماتریس مقایسه زوجی باید محاسبه شود. هنگامی که از سازگاری مقایسات زوجی اطمینان حاصل شد، وزن های مربوط به اهمیت نسبی هر ماتریس مقایسه زوجی محاسبه می شود.

$$\begin{matrix}
 & \begin{matrix} C_1 & C_2 & \dots & C_n \\ e_{11}e_{12}\dots e_{1m1} & e_{21}e_{22}\dots e_{2m2} & & e_{n1}e_{n2}\dots e_{nmn} \end{matrix} \\
 \begin{matrix} C_1 \\ \vdots \\ C_2 \\ \vdots \\ C_3 \end{matrix} & \begin{pmatrix} e_{11} & & & \\ \vdots & & & \\ e_{1m1} & & & \\ & W_{11} & W_{12} & \dots & W_{1n} \\ & \vdots & \vdots & & \vdots \\ & W_{21} & W_{22} & \dots & W_{2n} \\ & \vdots & \vdots & & \vdots \\ & W_{n1} & W_{n2} & \dots & W_{nn} \end{pmatrix}
 \end{matrix}$$

یک سوپرماتریس در حقیقت یک ماتریس جزء بندی شده است که در آن هر بخش از ماتریس، رابطه میان دو گره یا سطح تصمیم را در کل مسئله تصمیم گیری

متخصصان تجربه بیشتری نسبت به دیگر متخصصان داشته باشند.

برای بومی سازی شاخص های اصلی (زیرساخت اقتصادی، فعالیت اقتصادی، امکانات اقتصادی) از روش دلفی استفاده شده است. به این طریق که شاخص ها در اختیار ده نفر از متخصصان قرار داده شد و از آنان خواسته شد تا براساس طیف لیکرت (۱= اهمیت خیلی کم، ۲= کم، ۳= متوسط، ۴= زیاد، ۵= خیلی زیاد) به شاخص ها امتیاز بدهند. سپس میانگین امتیازات محاسبه شد. با توجه به اینکه میانگین امتیازات بالاتر از ۳ بود. شاخص ها مورد تأیید قرار گرفتند.

گام دوم: ماتریس مقایسات زوجی و بردارهای اولویت

در ANP اهمیت نسبی عناصر تصمیم گیری در هر خوشه، به طور مستقیم از طریق قضاوت هایی با استفاده از مقایسات زوجی و تحت کنترل معیارهای مربوط به دست می آید. از تصمیم گیرندگان درباره یک سری از مقایسات زوجی دو عنصر یا دو خوشه برحسب درجه اهمیت شان در معیارهای سطح بالای مختص آنها پاسخ دریافت می شود. با تشکیل ماتریس های مقایسه زوجی، به ازای هر عنصر و سپس محاسبه بُردار ویژه متناظر با آن، میزان اهمیت و همچنین تأثیر عناصر دیگر بر عنصر مورد نظر محاسبه می شود.

$$A' = \begin{pmatrix} a'_{11} & \dots & a'_{1n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ a'_{m1} & \dots & a'_{mn} \end{pmatrix}$$

برای آنکه وزن معیارها را به دست آوریم، باید مقایسات زوجی بین معیارهای اصلی و زیرمعیارها انجام دهیم. به این طریق که برای مقایسات زوجی بین ۳ شاخص، ابتدا یک ماتریس تشکیل می دهیم. از خبرگان می خواهیم براساس طیف ساعتی اعداد ۱ تا ۹ (که ۱= اهمیت برابر، ۳= نسبتاً مهم، ۵= مهم تر، ۷= خیلی مهم، ۹= کاملاً مهم و اعداد زوج مابین این اعداد واسطه

رابطه ۱

$$W = \lim_{K \rightarrow \infty} W^{2k+1}$$

K از مجموعه اعداد طبیعی بوده و مقدار آن می‌تواند به طور معمول افزایش یابد تا اینکه همگرایی حاصل شود؛ یعنی همه عناصر موجود در یک سطر (یا ستون) یکسان شوند.

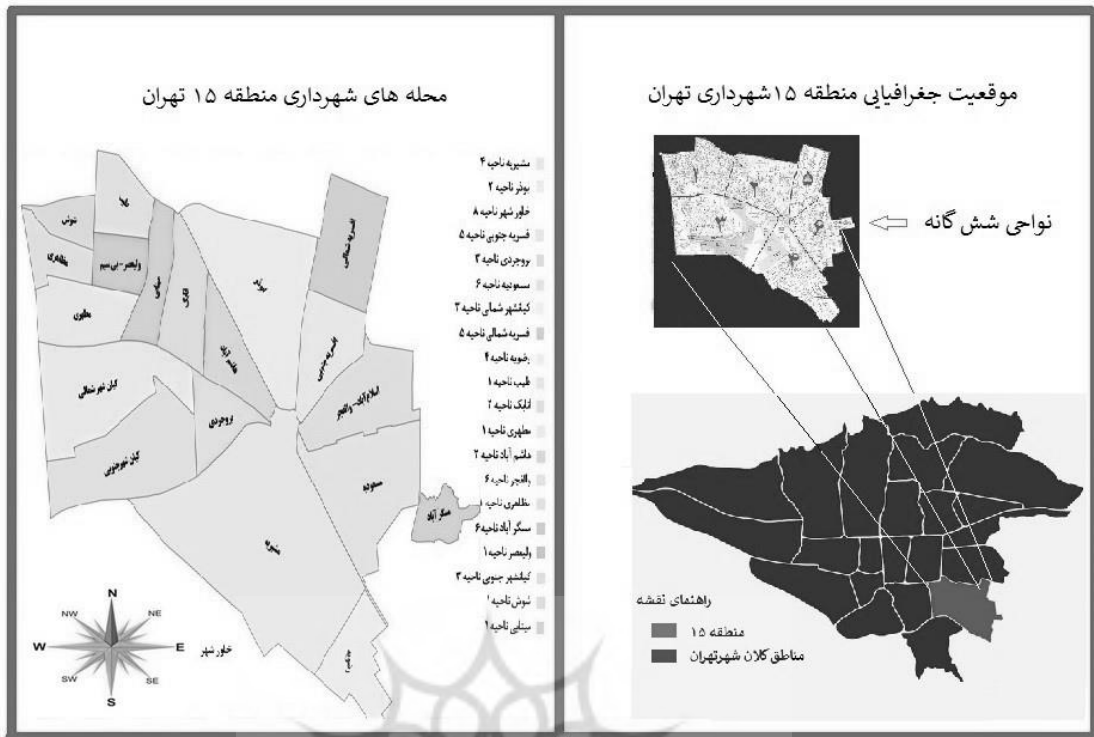
قلمرو مکانی پژوهش

مساحت منطقه ۱۵ بالغ بر ۶/۳۵۴۳ هکتار است که حدود ۵/۵ درصد مساحت شهر تهران است. مساحت حریم استحفاظی شهر تهران در ارتباط با شهرداری منطقه ۱۵ بالغ بر ۱۶۵۰۰ هکتار (۶/۱۴ درصد مساحت کل حریم استحفاظی شهر تهران) است. این منطقه از شمال به پادگان قصر فیروزه، ۴۵ متری آهنگ، خیابان خاوران و شوش شرقی و از غرب به خیابان فدائیان اسلام و از جنوب به خیابان دولت‌آباد، کوه بی‌بی شهربانو و کارخانه سیمان و از شرق به کوه‌های شرقی تهران و حد شرقی اراضی افسریه منتهی می‌شود. بخشی از محدوده منطقه نیز در حریم شهر واقع است. جمعیت آن، براساس آمار سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۹۵ حدود ۶۵۹۴۶۸ نفر و ۲۰۹۱۴۱ خانوار است. شهرداری منطقه ۱۵ محدوده خدماتی خود را میان ۷ ناحیه تقسیم کرده‌است که محدوده ۶ ناحیه خدمات شهری در داخل محدوده مصوب طرح جامع شهر تهران و محدوده ۱ ناحیه (ناحیه خاورشهر) خارج از این محدوده و داخل محدوده حریم استحفاظی شهر و به صورت منفصل از منطقه قرار دارد. علاوه بر تقسیمات ناحیه‌ای، شهرداری منطقه ۱۵ بر حسب آشنایی با محلات و اوضاع جمعیتی ساکنان و در راستای تشکیل انجمن‌های شورایی به ۲۰ محله تقسیم شده‌است (برگرفته از سایت شهرداری، ۱۳۹۵).

نشان می‌دهد که C بیانگر گره‌ها و e بیانگر عناصر درون گره‌هاست. بردارهای W درون ماتریس نیز بردارهای وزنی حاصل از مقایسات زوجی عناصر گره‌ها با یکدیگر است. در ماتریس‌های مقایسه‌ای مؤلفه‌ها، وابستگی مؤلفه‌ها به یکدیگر، معیارها وابستگی معیارها به یکدیگر، زیرمعیارهای وابستگی غیرمعیارها به یکدیگر تشکیل شده، سازگاری آن‌ها نیز کنترل می‌شود. برای دستیابی به نتیجه مطلوب از قضاوت گروهی و نظر کارشناسان برای مقایسه زوجی معیارهای اصلی استفاده شده‌است. به این منظور که مقایسات زوجی بین مؤلفه‌های اصلی (زیرساخت اقتصادی، امکانات اقتصادی، فعالیت اقتصادی) و معیارها (اقتصاد فردی، ارزش اقتصادی، اقتصاد بنگاه‌های محله) کنترل می‌شود.

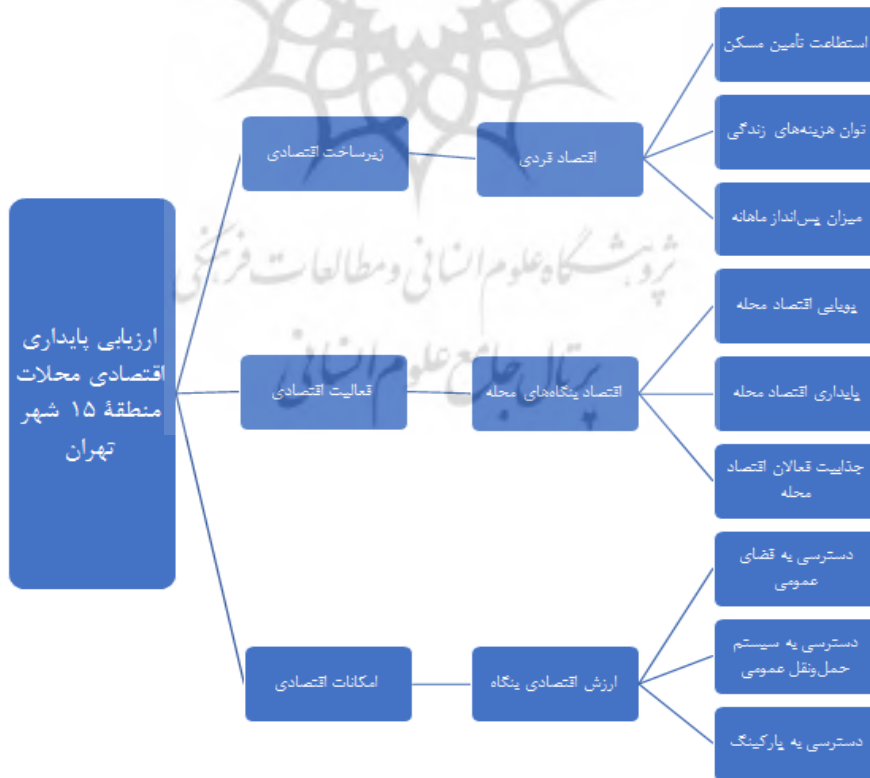
گام چهارم: حل سوپر ماتریس

در سوپر ماتریس اولیه ممکن است برخی از ستون‌ها به صورت ستون‌های احتمالی نبوده یا به عبارت ساده‌تر، حاصل جمع عناصر ستون‌ها برابر با یک نباشد. در این حالت نمی‌توان گفت که تأثیر نهایی ملاک کنترلی مورد نظر بر همه عناصر به درستی نشان داده شده‌اند. برای جلوگیری از این حالت هریک از عناصر ستون‌ها بر مجموع عناصر ستون مربوط تقسیم می‌شود. ماتریس حاصل سوپر ماتریس موزون نامیده می‌شود که در واقع از نرمال‌سازی سوپر ماتریس اولیه به دست آمده می‌آید. با استفاده از سوپر ماتریس موزون به دست آمده، می‌توان سوپر ماتریس نهایی را محاسبه کرد و اولویت‌های نهایی هر گزینه را به دست آورد. برای محاسبه سوپر ماتریس نهایی، کافی است سوپر ماتریس موزون را به توان بی‌نهایت (یا عدد خیلی بزرگی) رساند. ساعتی با استفاده از ماتریس‌های احتمالی و زنجیره‌های مارکف اثبات می‌کند که وزن نهایی عناصر از رابطه زیر به دست می‌آید:

نقشه شماره ۱ (سال ۱۳۹۵، سایت شهرداری منطقه ۱۵)

(منبع: نویسندگان، ۱۳۹۹)

مدل مفهومی تحقیق

(منبع: نویسندگان، ۱۳۹۹)

یافته‌های تحقیق

برای استخراج مدل پایداری اقتصادی، براساس تحقیقاتی که پژوهشگر انجام داد، به این نتیجه رسید که تأمین مسکن، شرایط واحدهای تجاری و مسکونی و در دسترس بودن سرویس‌های پایه شهری مورد تأکید از لحاظ پایداری اقتصادی در محلات قرار گرفته‌است. از سویی پایداری و خودکفایی اقتصاد محلی و شرایط درآمدی و پس‌انداز اقتصاد خانوارها به‌عنوان مؤلفه‌های فردی به حساب می‌آید. برخی تحقیقات شاخص‌های کیفیت مسکن و سطح دسترسی به زیرساخت‌های شهری را در حالی که جزئی از مؤلفه‌های محیطی می‌دانند، در ارتباط تنگاتنگ با مؤلفه‌های اقتصادی معرفی کرده‌اند؛ زیرا پیش‌بینی برای توان اقتصادی فردی به حساب می‌آید.

بنابراین برای طراحی مدل پایداری اقتصادی، سه معیار اصلی شرایط اقتصادی فعالان اقتصادی، اقتصاد بنگاه‌های محله و ارزش اقتصادی بنگاه‌ها ارزیابی شد. سازه پایداری اقتصادی توسط سه مؤلفه با اهمیت وضعیت اقتصادی فعالان اقتصادی برای نمایش شرایط اقتصادی خانوارها، اقتصاد بنگاه‌های محله برای نمایش پایداری و پویایی اقتصاد بنگاه‌های محله و ارزش اقتصادی بنگاه‌ها برای نمایش ارزشمندی بنگاه‌های کسب و کار محله مورد سنجش قرار گرفته‌است.

برای تعیین شاخص‌ها، ۳ مؤلفه (زیرساخت اقتصادی، امکانات اقتصادی، فعالیت اقتصادی) و ۳ معیار (اقتصاد فردی، اقتصاد بنگاه‌های محلی، ارزش اقتصادی بنگاه)، از نظر چند تن از کارشناسان و صاحب‌نظران استفاده شد. وقتی شاخص‌ها مورد تأیید قرار گرفت، طی پرسشنامه از خبرگان خواسته شد که براساس طیف ۱ تا ۵ لیکرت (۱= اهمیت خیلی کم، ۲= اهمیت کم، ۳= اهمیت متوسط، ۴= اهمیت زیاد، ۵= اهمیت خیلی زیاد) به هر شاخص امتیاز دهند. میانگین امتیازات

بالاتر از ۳ شد، بنابراین همه شاخص‌ها مورد تأیید خبرگان است.

پس از شناسایی و تأیید عوامل و تعیین روابط درونی بین آن‌ها، به‌منظور تعیین اهمیت و وزن آن‌ها از روش تحلیل فرایند شبکه‌ای ANP استفاده شد. پس از تکمیل ماتریس‌های مقایسات زوجی، نرخ ناسازگاری هر کدام محاسبه شد که همگی کمتر از ۰/۰۱ بودند و نشان از ثبات و سازگار بودن ماتریس‌ها دارند. نتیجه مقایسات زوجی ۳ معیار اصلی از میانگین نظرات خبرگان نرخ ناسازگاری این مقایسه زوجی برابر با ۰/۰۰۴ است و چون کمتر از ۰/۰۱ است، نشان از سازگاری قابل قبول این مقایسه زوجی دارد. این مقایسه در جدول شماره ۱ قابل مشاهده است.

جدول ۱ (۱۳۹۸) مقایسه زوجی معیارهای اصلی (نرخ ناسازگاری: ۰/۰۰۴)

	EI	EA	FE
زیرساخت اقتصادی EI	۱	0/۸۹۹	۰/۸۰۹
فعالیت اقتصادی EA	۱/۱۱۲	۱	۰/۹۸۴
امکانات اقتصادی FE	۱/۲۳۶	۱/۰۱۶	۱

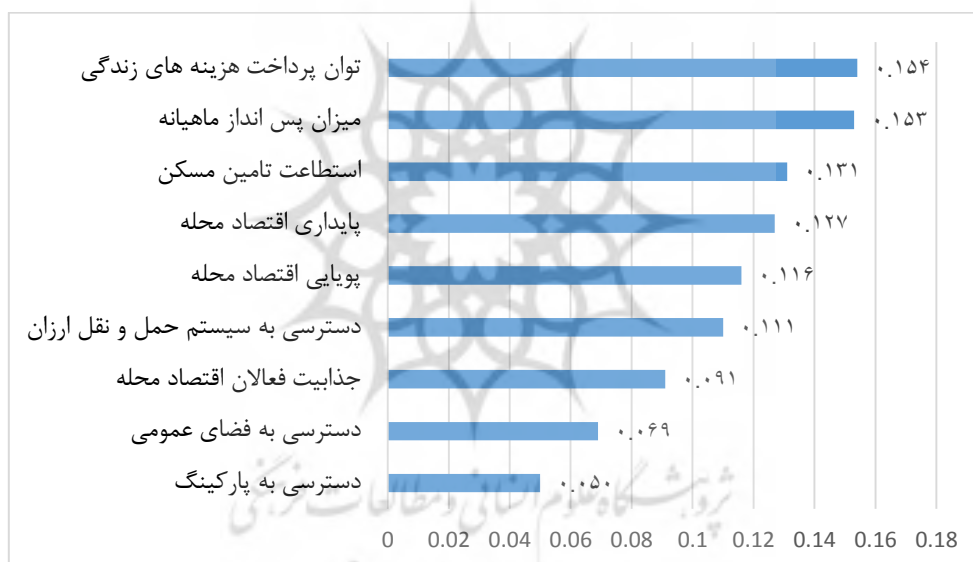
(منبع: نویسندگان، ۱۳۹۹)

مقایسه زوجی معیارها با فرض ثابت ماندن زیرساخت اقتصادی (نرخ ناسازگاری: ۰/۰۱)، مقایسه زوجی معیارها با فرض ثابت ماندن فعالیت اقتصادی (نرخ ناسازگاری: ۰/۰۰۹)، مقایسه زوجی معیارها با فرض ثابت ماندن امکانات اقتصادی (نرخ ناسازگاری: ۰/۰۰۹). یافته‌ها حاکی از آن است که در بین شاخص‌های اقتصادی، توان پرداخت هزینه‌های زندگی با وزن ۰/۱۵۴ رتبه اول، میزان پس‌انداز ماهیانه با وزن ۰/۱۵۳ رتبه دوم و استطاعت تأمین مسکن با وزن ۰/۱۳۱ رتبه سوم را در بین شاخص‌های پایداری اقتصادی کسب کرده‌است. در جدول زیر اوزان نهایی شاخص اقتصادی مشاهده می‌شود.

جدول ۲ (۱۳۹۸) اوزان نهایی شاخص‌های اقتصادی

رتبه	وزن نرمال	وزن حاصل از سوپر ماتریس	کد	نام شاخص
۳	۰/۱۳۱	۰/۰۰۹۹	AH	استطاعت تأمین مسکن
۱	۰/۱۵۴	۰/۰۱۱۷	CL	توان پرداخت هزینه‌های زندگی
۲	۰/۱۵۳	۰/۰۱۱۶	MS	میزان پس‌انداز ماهیانه
۵	۰/۱۱۶	۰/۰۰۸۸	DNE	پویایی اقتصاد محله
۴	۰/۱۲۷	۰/۰۰۹۶	SNE	پایداری اقتصاد محله
۷	۰/۰۹۱	۰/۰۰۶۹	ANEA	جذابیت فعالان اقتصاد محله
۸	۰/۰۶۹	۰/۰۰۵۲	APS	دسترسی به فضای عمومی
۶	۰/۱۱۰	۰/۰۰۸۴	APT	دسترسی به سیستم حمل‌ونقل ارزان
۹	۰/۰۵۰	۰/۰۰۳۸	PA	دسترسی به پارکینگ

(منبع: نویسندگان، ۱۳۹۹)

شکل ۳. اوزان و رتبه شاخص‌های اقتصادی (۱۳۹۸)

(منبع: نویسندگان، ۱۳۹۹)

اقتصادی) در ستون و گزینه‌ها (۲۰ محله تهران) در سطر قرار گرفت. این ماتریس تصمیم با استفاده از طیف لیکرت (خیلی ضعیف، ضعیف، متوسط، خوب و خیلی خوب) تکمیل شد. پس از آن نرمال‌سازی و وزن‌دار کردن ماتریس تصمیم انجام شد. سپس برای تعیین ایده‌آل‌های مثبت و منفی در این گام، برای هر معیار ایده‌آل‌های مثبت (A+) و منفی (A-) تعیین شد.

پس از ارزیابی شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی از طریق روش ANP، پژوهشگر تصمیم گرفت که براساس پرسشنامه‌ها و نظرات خبرگان، محلات نیز رتبه‌بندی شوند که از طریق روش تاپسیس است. نخستین گام در روش تاپسیس، تشکیل ماتریس تصمیم است. ماتریس تصمیم این روش یک ماتریس سطری ستونی است که شاخص‌ها (۹ شاخص

با روش تاپسیس، محلات منطقه ۱۵ رتبه‌بندی شد و در جدول ۳ رتبه‌بندی محلات و در جدول ۵ رتبه‌بندی نهایی محلات نشان داده شده‌است. یافته‌ها نشان داد که بر حسب معیارهای اقتصادی، ابودر ناحیه ۲ رتبه اول را کسب کرده‌است، افسریه جنوبی ناحیه ۵ رتبه دوم و مشیریه ناحیه ۴ رتبه سوم را کسب کرده‌است.

ایده‌آل مثبت برابر با بزرگ‌ترین درایه ستون معیار و ایده‌آل منفی برابر با کوچک‌ترین درایه ستون معیار ماتریس وزن دار است. هرچقدر شاخص به معیار ایده‌آل مثبت نزدیک‌تر باشد، رتبه بالاتری دارد و هرچقدر به معیار ایده‌آل منفی نزدیک‌تر باشد، رتبه کمتری دارد. پس از طی فرایند روش تاپسیس، نتیجه ذیل درخصوص رتبه‌بندی محلات به دست آمد:

جدول ۳ (۱۳۹۸) ماتریس نرمال وزن دار تاپسیس

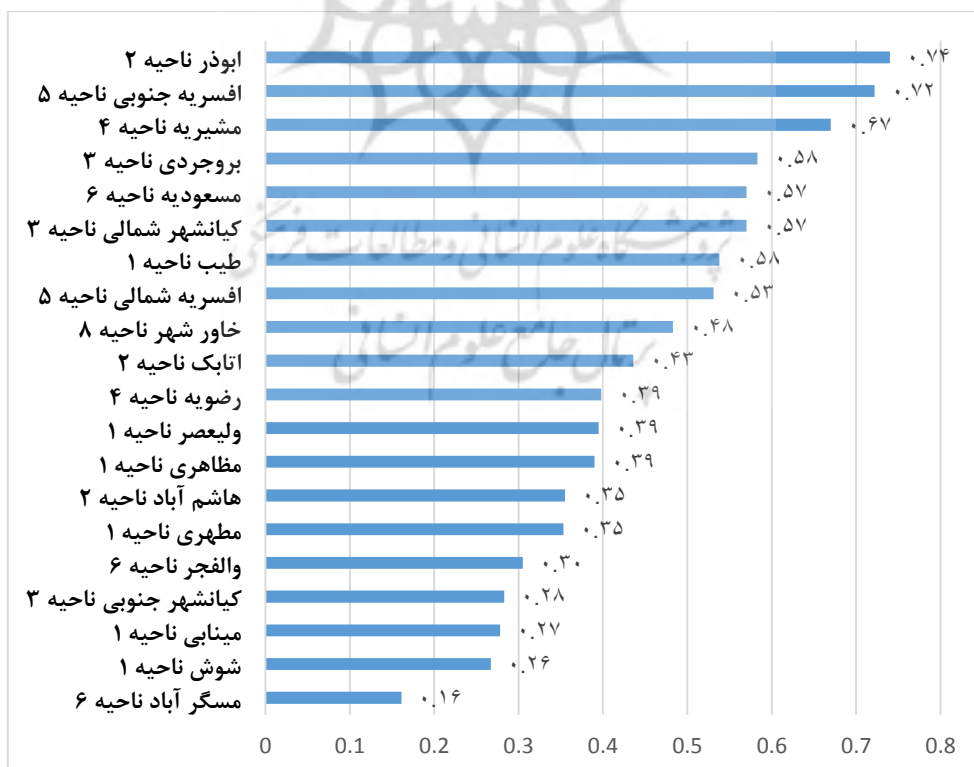
C31-3	C31-2	C31-1	C21-3	C21-2	C21-1	C11-3	C11-2	C11-1	
۰/۰۰۴	۰/۰۲۰	۰/۰۱۵	۰/۰۱۴	۰/۰۱۹	۰/۰۰۹	۰/۰۲۷	۰/۰۲۸	۰/۰۲۱	شوش ناحیه ۱
۰/۰۰۹	۰/۰۲۷	۰/۰۱۵	۰/۰۱۴	۰/۰۱۹	۰/۰۱۸	۰/۰۲۷	۰/۰۴۲	۰/۰۲۱	مظاهری ناحیه ۱
۰/۰۰۹	۰/۰۲۷	۰/۰۱۵	۰/۰۱۴	۰/۰۲۹	۰/۰۲۷	۰/۰۲۷	۰/۰۲۸	۰/۰۲۱	ولیعصر ناحیه ۱
۰/۰۰۴	۰/۰۲۷	۰/۰۱۵	۰/۰۱۴	۰/۰۲۹	۰/۰۲۷	۰/۰۴۱	۰/۰۴۲	۰/۰۳۲	طیب ناحیه ۱
۰/۰۰۴	۰/۰۲۰	۰/۰۱۰	۰/۰۱۴	۰/۰۱۹	۰/۰۱۸	۰/۰۲۷	۰/۰۲۸	۰/۰۲۱	مینابی ناحیه ۱
۰/۰۰۹	۰/۰۲۰	۰/۰۱۰	۰/۰۲۱	۰/۰۲۹	۰/۰۱۸	۰/۰۲۷	۰/۰۲۸	۰/۰۲۱	مطهری ناحیه ۱
۰/۰۱۸	۰/۰۳۴	۰/۰۲۵	۰/۰۲۸	۰/۰۲۹	۰/۰۲۷	۰/۰۵۵	۰/۰۵۵	۰/۰۴۳	ابودر ناحیه ۲
۰/۰۱۳	۰/۰۲۷	۰/۰۱۰	۰/۰۲۱	۰/۰۲۹	۰/۰۲۷	۰/۰۲۷	۰/۰۲۸	۰/۰۳۲	اتابک ناحیه ۲
۰/۰۰۹	۰/۰۲۷	۰/۰۲۰	۰/۰۲۱	۰/۰۱۹	۰/۰۱۸	۰/۰۲۷	۰/۰۲۸	۰/۰۲۱	هاشم‌آباد ناحیه ۲
۰/۰۰۹	۰/۰۲۷	۰/۰۱۵	۰/۰۲۱	۰/۰۲۹	۰/۰۲۷	۰/۰۴۱	۰/۰۴۲	۰/۰۳۲	کیانشهر شمالی ناحیه ۳
۰/۰۰۹	۰/۰۲۰	۰/۰۱۰	۰/۰۱۴	۰/۰۱۹	۰/۰۱۸	۰/۰۲۷	۰/۰۲۸	۰/۰۲۱	کیانشهر جنوبی ناحیه ۳
۰/۰۱۸	۰/۰۲۷	۰/۰۱۵	۰/۰۲۱	۰/۰۲۹	۰/۰۲۷	۰/۰۴۱	۰/۰۴۲	۰/۰۳۲	بروجردی ناحیه ۳
۰/۰۰۹	۰/۰۲۰	۰/۰۲۵	۰/۰۲۱	۰/۰۳۸	۰/۰۳۶	۰/۰۴۱	۰/۰۴۲	۰/۰۴۳	مشیریه ناحیه ۴
۰/۰۱۳	۰/۰۲۰	۰/۰۲۰	۰/۰۱۴	۰/۰۲۹	۰/۰۲۷	۰/۰۲۷	۰/۰۲۸	۰/۰۲۱	رضویه ناحیه ۴
۰/۰۰۴	۰/۰۲۷	۰/۰۱۵	۰/۰۲۸	۰/۰۳۸	۰/۰۳۶	۰/۰۲۷	۰/۰۲۸	۰/۰۳۲	افسریه شمالی ناحیه ۵
۰/۰۰۴	۰/۰۲۷	۰/۰۱۵	۰/۰۳۵	۰/۰۴۸	۰/۰۴۵	۰/۰۴۱	۰/۰۴۲	۰/۰۳۲	افسریه جنوبی ناحیه ۵
۰/۰۰۹	۰/۰۲۷	۰/۰۱۵	۰/۰۲۸	۰/۰۳۸	۰/۰۳۶	۰/۰۴۱	۰/۰۲۸	۰/۰۲۱	مسعودیه ناحیه ۶
۰/۰۱۳	۰/۰۲۰	۰/۰۱۵	۰/۰۱۴	۰/۰۱۹	۰/۰۱۸	۰/۰۲۷	۰/۰۲۸	۰/۰۲۱	والفجر ناحیه ۶
۰/۰۱۸	۰/۰۱۴	۰/۰۰۵	۰/۰۰۷	۰/۰۱۰	۰/۰۰۹	۰/۰۱۴	۰/۰۱۴	۰/۰۳۲	مسگر آباد ناحیه ۶
۰/۰۱۸	۰/۰۲۰	۰/۰۱۰	۰/۰۱۴	۰/۰۱۹	۰/۰۱۸	۰/۰۴۱	۰/۰۴۲	۰/۰۴۳	خاور شهر ناحیه ۸

(منبع: نویسنده‌گان، ۱۳۹۹)

جدول ۴ (۱۳۹۸) رتبه بندی نهایی محلات

رتبه	امتیاز نهایی	فاصله تا ایده آل منفی	فاصله تا ایده آل مثبت	
۱	۰/۷۴۰	۰/۰۷۷	۰/۰۲۷	ابوذر ناحیه ۲
۲	۰/۷۲۲	۰/۰۷۴	۰/۰۲۹	افسریه جنوبی ناحیه ۵
۳	۰/۶۷۰	۰/۰۶۵	۰/۰۳۲	مشیریه ناحیه ۴
۴	۰/۵۸۳	۰/۰۵۵	۰/۰۳۹	بروجردی ناحیه ۳
۵	۰/۵۷۰	۰/۰۵۳	۰/۰۴۰	کیانشهر شمالی ناحیه ۳
۶	۰/۵۷۰	۰/۰۵۷	۰/۰۴۳	مسعودیه ناحیه ۶
۷	۰/۵۳۸	۰/۰۵۲	۰/۰۴۴	طیب ناحیه ۱
۸	۰/۵۳۱	۰/۰۵۳	۰/۰۴۷	افسریه شمالی ناحیه ۵
۹	۰/۴۸۳	۰/۰۴۹	۰/۰۵۳	خاورشهر ناحیه ۸
۱۰	۰/۴۳۶	۰/۰۴۱	۰/۰۵۳	اتابک ناحیه ۲
۱۱	۰/۳۹۸	۰/۰۳۸	۰/۰۵۸	رضویه ناحیه ۴
۱۲	۰/۳۹۵	۰/۰۳۸	۰/۰۵۸	ولیعصر ناحیه ۱
۱۳	۰/۳۹۰	۰/۰۳۸	۰/۰۶۰	مظاهری ناحیه ۱
۱۴	۰/۳۵۵	۰/۰۳۴	۰/۰۶۲	هاشم آباد ناحیه ۲
۱۵	۰/۳۵۳	۰/۰۳۳	۰/۰۶۱	مطهری ناحیه ۱
۱۶	۰/۳۰۵	۰/۰۲۹	۰/۰۶۵	والفجر ناحیه ۶
۱۷	۰/۲۸۳	۰/۰۲۶	۰/۰۶۷	کیانشهر جنوبی ناحیه ۳
۱۸	۰/۲۷۸	۰/۰۲۶	۰/۰۶۸	مینابی ناحیه ۱
۱۹	۰/۲۶۷	۰/۰۲۶	۰/۰۷۱	شوش ناحیه ۱
۲۰	۰/۱۶۱	۰/۰۱۷	۰/۰۸۹	مسگر آباد ناحیه ۶

(منبع: نویسندگان، ۱۳۹۹)

شکل ۴. (۱۳۹۸) رتبه بندی نهایی محلات با در نظر گرفتن معیارهای اقتصادی

(منبع: نویسندگان، ۱۳۹۹)

جمع‌بندی، نتیجه‌گیری و پیشنهادها

توسعه شهری پایدار بر این اصل استوار است که فضای یک شهر در درون محله شکل می‌گیرد و بر پایه آن تداوم پیدا می‌کند. توسعه پایدار کوچک‌ترین پاره شهری، توسعه پایدار محله‌ای است. توسعه پایدار در مقیاس محله به معنای ارتقای کیفیت زندگی در آن و شامل همه ویژگی‌ها و اجزای زیست‌محیطی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی بدون ایجاد مانعی برای نسل آینده است. ابعاد پایداری اقتصادی با توجه به اینکه توسعه اقتصادی عبارت است از فرایند رشد کل بر درآمد، اقتصاد عامل اصلی توسعه‌یافتگی محسوب می‌شود؛ به همین دلیل، کشورهای جهان سوم در صورتی می‌توانند توسعه پیدا کنند که به این اصل مهم توجه کنند. سیاست‌گذاری‌های اقتصادی باید به گونه‌ای باشد که نوعی توازن و انسجام اقتصادی در محلات مناطق تهران به وجود آید تا با رشد و توسعه اقتصادی هماهنگ مدیریت شهری بتواند اختلافات توسعه اقتصادی محلات را برطرف کند. پایداری محلات و توسعه محله‌ای درصدد است تا با دستیابی به اهداف توسعه پایدار در مقیاس اجتماعات محله‌ای و اجزای سازنده محیط شهری، نتایج توسعه پایدار را به صورت ملموس و قابل‌ارزشیابی درآورد. یافته‌ها و نتایج به دست آمده از تحلیل داده‌ها، در ادامه به اختصار بیان شده است.

شاخص‌های پایداری اقتصادی بدین صورت به دست آمدند: شاخص استطاعت تأمین مسکن (ساکنان محله ابودر بالاترین رتبه و ساکنان محله شوش پایین‌ترین رتبه)، شاخص توان هزینه‌های زندگی (محله ابودر بالاترین رتبه، محله مسگرآباد پایین‌ترین رتبه)، شاخص میزان پس‌انداز ماهیانه (محله ابودر بالاترین رتبه، محله شوش پایین‌ترین رتبه) شاخص پویایی اقتصاد محله (محله افسریه جنوبی بالاترین رتبه، محله شوش پایین‌ترین رتبه) شاخص پایداری اقتصاد محله

(محله افسریه جنوبی بالاترین رتبه، محله مسگرآباد پایین‌ترین رتبه)، شاخص جذابیت فعالان اقتصادی (افسریه جنوبی بالاترین رتبه، مسگرآباد پایین‌ترین رتبه)، شاخص دسترسی به فضای عمومی (مشیریه بالاترین رتبه، مسگرآباد پایین‌ترین رتبه) و شاخص دسترسی به حمل‌ونقل ارزان (محله ابودر بالاترین رتبه، محله مسگرآباد پایین‌ترین رتبه).

یافته‌ها حاکی از آن است که در بین شاخص‌های اقتصادی، توان پرداخت هزینه‌های زندگی با وزن ۰/۱۵۴ رتبه اول، میزان پس‌انداز ماهیانه با وزن ۰/۱۵۳ رتبه دوم و استطاعت تأمین مسکن با وزن ۰/۱۳۱ رتبه سوم را در بین شاخص‌های پایداری اقتصادی کسب کرده است. با روش تاپسیس محلات منطقه ۱۵ رتبه‌بندی شد و یافته‌ها نشان داد که برحسب معیارهای اقتصادی، ابودر ناحیه ۲ رتبه اول را کسب کرده است، افسریه جنوبی ناحیه ۵ رتبه دوم و مشیریه ناحیه ۴ رتبه سوم را کسب کرده است.

پس از ارزیابی معیارها، محله ابودر با رتبه ۰/۷۴، محله افسریه جنوبی با رتبه ۰/۷۲ و مشیریه با رتبه ۰/۶۷ به ترتیب بالاترین رتبه‌ها و محله مسگرآباد با رتبه ۰/۱۶، شوش با رتبه ۰/۲۶، مینابی با رتبه ۰/۲۷ به ترتیب پایین‌ترین رتبه را در بین محلات منطقه ۱۵ از لحاظ پایداری اقتصادی کسب کردند.

محله ابودر به علت موقعیت جغرافیایی و امکانات ورزشی و فرهنگی و همچنین زیرساخت مناسب شهری و دسترسی مناسب به وسایل حمل‌ونقل عمومی ارزان، جذب سرمایه‌گذاری بالایی داشته است. محله افسریه جنوبی از لحاظ پایداری اقتصادی در موقعیت خوبی قرار دارد و ۲۰ متری افسریه موقعیت تجاری مناسبی دارد و جذب سرمایه‌گذاری بالایی داشته است. در محله مشیریه، پارک آبی در بوستان آزادگان در سال ۱۳۸۸ ساخته شد؛ اما به دلیل عدم نگهداشت مناسب، در حال حاضر غیرفعال و متروکه شده است.

۳- شاخص استطاعت تأمین مسکن با رتبه 0/131 میزان تأثیرگذاری مهمی در پایداری اقتصادی محلات دارد. در محلات اتابک، شوش، هاشم‌آباد که زمین‌های بایری وجود دارد، شهرداری می‌تواند با جذب سرمایه‌گذار و حمایت از آن، با ارائه بسته‌های تشویقی (عدم دریافت هزینه مجوز پروانه ساخت، ارائه وام‌های کم‌بهره) اقدام به ساخت واحدهای کوچک کند و با قیمت مناسب در اختیار افراد نیازمند قرار دهد.

۴- تأمین اعتبار کافی از سوی دولت به منظور نوسازی و تجمیع پلاک‌های فرسوده در محلات کمتربرخوردار، سبب به‌وجودآمدن یک هدف اقتصادی در سطح ملی و رونق ساختمان‌سازی می‌شود؛ بنابراین با بهره‌گیری از سرمایه بخش خصوصی و اراضی شهروندان، سبب ایجاد اشتغال در جهت رفع بیکاری و کسب درآمد می‌شود.

۵- به منظور بهسازی و بازسازی بافت فرسوده، باید در سطح وسیعی اراضی را آزاد کرده و به خدمات، تأسیسات، تجهیزات و معابر براساس استانداردها اختصاص دهند، زیرا در صورت هزینه‌نکردن، دوباره این محلات به محلات پرتراکم که فقط ساختمان نو دارند تبدیل خواهند شد.

۶- در محلات کمتربرخوردار منطقه، سازمان نوسازی شهرداری تهران با تعریف پروژه‌های خدماتی و اقتصادی از طریق تعامل با ساکنان، برنامه‌ریزی در جهت اجرای پروژه‌های پیشگام و پروژه‌های مسکن امید، احداث پاتوق‌های محلی، ایجاد فضای کسب‌وکار، پارکینگ طبقاتی، کلانتری، فضای سبز با هدف الگوسازی و ارتقای کیفیت محیطی و زندگی برای اراضی رهاشده و پروژه‌های نیمه‌تمام واقع در محدوده بافت‌های فرسوده منطقه ۱۵ تدوین کند.

۷- فراهم ساختن زیرساخت‌های اقتصادی و حمایت از کسب‌وکارهای خانگی در محلات کمتربرخوردار.

سازمان ورزش شهرداری با مشارکت بخش خصوصی می‌تواند رونق اقتصادی به این محله و محلات همجوار بدهد. همچنین احداث فروشگاه‌های بزرگ زنجیره‌ای موردنیاز شهروندان است. ساکنان محله مسگرآباد با توجه به اینکه در انتهای‌ترین نقطه ناحیه ۶ قرار گرفته و به نوعی جزو حریم منطقه ۱۵ است، از ابتدایی‌ترین امکانات محروم هستند. در آنجا ساکنان بیشتر به پرورش دام پرداخته‌اند. با توجه به اینکه دام‌های اهلی در آن محله زیاد است و همچنین زمین باز نیز با وسعت زیاد وجود دارد؛ شهرداری با مشارکت صنعت گردشگری می‌تواند آن محله را تبدیل به یک تفرجگاه کند و همچنین مکان مناسب بهداشتی در جهت پرورش دام فراهم کند تا به رونق اقتصاد محله کمک شود.

متناسب با نتایج این پژوهش می‌توان پیشنهادهایی در این خصوص ارائه داد:

۱- با توجه به اینکه شاخص توان پرداخت هزینه‌های زندگی با رتبه 0/154 و میزان پس‌انداز ماهیانه با رتبه 0/153 مهم‌ترین تأثیر را بر پایداری اقتصادی محلات دارد، پیشنهاد می‌شود که شهرداری با حمایت دولت اقدام به ساخت بنگاه‌های کوچک تولیدی در جهت راه‌اندازی تولیدی‌های کسب‌وکار کند که این امر سبب پایداری و پویایی اقتصاد محلات و ارتقای میزان درآمد خانوارها و توان پرداخت هزینه‌های زندگی می‌شود.

۲- محله مسگرآباد با رتبه 0/161 پایین‌ترین رتبه را از لحاظ پایداری اقتصادی در بین محلات دارد. این محله در حومه منطقه قرار گرفته و قبلاً ده مسگرآباد بوده و دارای فضای سبز زیادی است. پیشنهاد می‌شود شهرداری با مشارکت صنعت گردشگری، آن را به یک تفرجگاه تبدیل و همچنین زیرساخت مناسب بهداشتی در جهت پرورش دام فراهم کند تا به رونق اقتصاد محله کمک شود.

بزی، خدارحم؛ موسی زاده، حسین؛ حسین نژاد، مجتبی (۱۳۹۶).
سنجش پایداری اقتصادی و اجتماعی محله های شهری با
استفاده از تکنیک تصمیم گیری چند معیاره (AHP) (مورد
شناسی: محله های منطقه یک شهری گرگان)، نشریه جغرافیا
و آمایش شهری - منطقه ای، دوره ۷، شماره ۲۵، صص ۱۲۴-۱۰۵.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=306405>

محمدزاده، پرویز؛ متوسلی، محمود؛ بهشتی، محمدباقر؛ اکبری،
اکرم (۱۳۹۸). بررسی تأثیر خلاقیت بر توسعه اقتصادی در
ایران، مجله پژوهش های اقتصادی ایران، سال بیست و چهار،
شماره ۷۸، صص ۶۱-۹۱.

<https://www.adinehbook.com/gp/product/9647589255>

توسلی، غلام عباس. (۱۳۷۴). نظریه های جامعه شناسی. تهران:
انتشارات سمت.

<https://www.adinehbook.com/gp/product/9645301406>

خاکپور، براتعلی و همکاران. (۱۳۸۸). نقش سرمایه اجتماعی در
توسعه پایدار محله ای. مجله جغرافیا و توسعه ناحیه ای، دوره
۷، شماره ۱۲، صص ۸۱-۵۵.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=137630>

خورشیدی، رضا؛ حبیب پور، کرم، کرمپور، روزا. (۱۳۹۷). تعامل
بین سبک زندگی پایدار و توسعه پایدار خانواده های روستایی،
فصلنامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی، دوره ۱۸، شماره
۶۸، صص ۲۹۷-۲۶۱.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=358991>

سرای، محمدحسین؛ لطفی، صدیقه؛ ابراهیمی، سمیه. (۱۳۸۹).
ارزیابی و سنجش سطح پایداری توسعه محلات شهر بابلسر،
مجله پژوهش و برنامه ریزی شهری، سال اول، شماره ۲، صص
۳۷-۶۰.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=188935>

سایت شهرداری منطقه ۱۵.

<https://region15.tehran.ir>

شفیعا، سعید. (۱۳۹۱). بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و توسعه
پایدار اقتصاد محله بررسی: فعالان اقتصادی محله غیررسمی
شمیران. نشریه جامعه شناسی کاربردی، مجله پژوهشی
علوم انسانی دانشگاه اصفهان، دوره ۲۳، شماره ۲، صص ۱۶۴-۱۳۹.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=187698>

۸- پیشنهاد می شود به راسته لوستر فروشی ها با زیبایی
بصری، ترمیم سنگ فرش ها، رنگ آمیزی یکسان
تابلوه های سردر مغازه ها با مشارکت صاحبان ملک ها و
ایجاد پارکینگ های طبقاتی رونق اقتصادی بخشید.

۹- شکل گیری برنامه های مشارکتی و شراکتی میان
سازمان های شهری و فعالان اقتصادی زمینه ساز
افزایش اعتماد برون گروهی و همبستگی درون گروهی
است؛ بنابراین استفاده هرچه بیشتر از ظرفیت ها و
سرمایه های پنهان اجتماعی محلات، ضمانتی برای
پایداری اقتصادی محله مؤثر خواهد بود.

۱۰- در جهت اشتغالزایی در محلات و ایجاد روحیه
نشاط اجتماعی، پیشنهاد می شود پاتوق محله با
کاربری اقتصادی، فرهنگی و مهارتی، با استفاده از
پتانسیل و توانمندی ساکنان ایجاد شود.

منابع

زبردست، اسفندیار. (۱۳۹۰). کاربرد فرایند تحلیل شبکه ای در
برنامه ریزی شهری و منطقه ای با استفاده از تحلیل شبکه،
نشریه هنرهای زیبا معماری و شهرسازی، دوره دوم، شماره
۴۱، صص ۹۰-۷۹.

https://jfaup.ut.ac.ir/article_22270.html

بریم نژاد، ولی؛ صدرالاشراقی، مهریار. (۱۳۸۴). مدل بندی پایداری
در منابع آب با استفاده از تکنیک های تصمیم گیری
چندمعیاره، مجله علمی پژوهشی علوم کشاورزی علوم
کشاورزی، سال یازدهم، شماره ۴، صص ۱۸-۱.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=54193>

برزگر، صادق؛ بخشی، امیر؛ حیدری، محمدتقی. (۱۳۹۷). تبیین
پایداری اجتماعی - اقتصادی در شهرهای کوچک با رویکرد
توسعه پایدار (نمونه: شهرهای کوچک شمال ایران) فصلنامه
مجلس و راهبرد، دوره بیست و ششم، شماره پیاپی نودوهفت،
صص ۳۸-۵.

https://nashr.majles.ir/article_304.html

Doren, Artin, gotin (2015), How can we make globalization work for sustainable development, Afrique PALOP: Developpement et mondialisation seminaire- Universite Libre de Bruxelles 1-2 mars

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_144904.pdf

Dos, pramanic (2007) 'Bureaucratic Structure and Bureaucratic Performance in Less Developed countries', Journal of Public Economic 75.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S047272799000444>

Choguill, C, L. (2016). Developing sustainable neigh bourhoods, Habitat International, 32: 41-48

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0197397507000379>

Holmberg, J. and Sandbrook, R. (1992) 'Sustainable development: what is to be done?', in Holmberg, J. (ed.) Policies for a Small Planet, Earthscan, London, pp. 19-38.

https://www.researchgate.net/publication/334345459_Sustainable_Development_What_Is_to_Be_Done

Loal A. (2005). Corporatesocial Responsibility and social sustainability, A role for local government, Simon fraser university: 19

<http://summit.sfu.ca/item/5418>

Power, anne. (2004) Sustainable Communities and Sustainable Development. London: Sustainable Development Commission'

<https://core.ac.uk/download/pdf/95987.pdf>

Raco, m.ike (2007). Building Sustainable Communities, Spatial Policy-place Imaginations and Labor Mobility in Post', War Britain. Bristol: Policy Press

http://scholar.google.com/scholar_url?url=https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download%3Fdoi%3D10.1.1.580.7478%26rep%3Drep1%26type%3Dpdf&hl=en&sa=X&ei=bbTAYNayB4LgmQH7uLH4AQ&scisig=AAGBfm3xGvqAf_2EzalG6o71GTgzaIdgsQ&nossl=1&oi=scholar

شیخ الاسلامی، علیرضا و همکاران (۱۳۸۸). ارزیابی پایدار شهر شیراز، فصلنامه جغرافیایی چشم انداز زاگرس، دوره اول، شماره ۲، صص ۵۳-۳۱.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=117966>

صادقی، رسول، نسیبه زنجری (۱۳۹۶) 'الگوی فضایی نابرابری توسعه در مناطق ۲۲ گانه کلان شهر تهران'، نشریه رفاه اجتماعی، دوره ۱۷ ش. ۶۶، صص ۱۸۴-۱۴۹.

https://refahj.uswr.ac.ir/browse.php?a_id=3026&sid=1&slc_lang=fa

ظہیری، هوشنگ؛ جمعه پور، محمود. (۱۳۹۴). ارزیابی نقش طرح ارتقای کیفی میدان بهارستان تهران در توسعه پایدار شهری، نشریه مدیریت شهری، دوره ۴۱: شماره ۴۱، صص ۲۲۷-۲۱۳.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=254645>

عزیزی، محمدمهدی. (۱۳۸۵). محله مسکونی پایدار (مطالعه موردی: نارمک)، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۲۷: صص ۴۶-۳۵.

<https://www.sid.ir/fa/Journal/ViewPaper.aspx?ID=52078>

عطوفی، غلامرضا؛ جاویدان، حمیدرضا. (۱۳۹۵). اهمیت و جایگاه امنیت اقتصادی در توسعه پایدار اقتصادی، ماهنامه پژوهش ملل، دوره اول، صص ۲۵-۱۰.

<https://www.magiran.com/paper/1548570>

کمیته برنامه ریزی و صنایع تبدیلی و تکمیلی و توسعه روستایی. (۱۳۸۲). گزارش محوری توسعه روستایی، تدوین برنامه چهارم، تهران: وزارت جهاد کشاورزی، معاونت صنایع تبدیلی و تکمیلی و توسعه روستایی.

<https://www.sid.ir/FileServer/SF/264139101182.pdf>

موسایی، میثم. (۱۳۸۸). رابطه توسعه اجتماعی و توسعه اقتصادی، مجله راهبرد یاس، شماره ۲۰، صص ۱۱۷-۹۷.

<http://ensani.ir/fa/article/105149>

Boling, Vindson (2001). 'Towards the Good Life', of Happiness Studies, 2: 55.

<https://econpapers.repec.org/RePEc:spr:jhappi:v:2:y:2001:i:1:p:55-82>